

ԲԱՑՅԻ

ԷԻՊԵ ԳՐԱՆ
ԽՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ

ԵՐԵՎԱՆ 2013

1

Ա

ԵՐԿՈՒ ՍՈՒՐՀԱՆԳԱՆԵՐ

Լուսնի եղջյուրը ծածկվեցավ Քարբե լեռան ետևում, և Տարոնը ընկզմվեցավ գիշերային խավարի մեջ: Ոչ մի աստղ այդ գիշեր չէր երևում: Երկինքը պատած էր մոխրագույն ամպերով, որոնք մեղմ հոսանքով լողում էին դեպի Կրկուս և Նեմրոս լեռների կողմերը և, այնտեղ կուտակվելով, թանձրանալով, միգային-սև կերպարանք էին ստանում: Այդ կողմից երբեմն փայլատակում էր կայծակը, և լսելի էր լինում որոտման խուլ դղրդյուն, որ գուշակում էր հորդ անձրև:

Գիշերային այդ տազնապալի պահուն երկու ձիավորներ անցնում էին Մուշի դաշտով: Նրանք գալիս էին հեռվից, շատ հեռվից: Մի ամիս ատաջ դուրս եկան Տիգրոսի երկաթյա քաղաքադռնից, անցան Խուժիստանի անապատները, անցան արևակեզ Ասորեստանը, անցան հայկական Միջագետը և մի օր ատաջ ոտք դրեցին Մուշի դաշտի վրա: Գրանք երկու սուրհանդակներ էին:

Երկու սուրհանդակներից մեկի ձին սևագույն էր, մյուսինը՝ կապուտակ: Կապուտակ ձիավորը ատաջինի ուղևորության մասին տեղեկություն ուներ, ամենայն զգուշությամբ հետևում էր նրան և երբեք չուր նկատողությունից բաց չէր թողնում: Իսկ ատաջինը չգիտեր, որ իրան հետևում են: Այդ էր պատճառը, որ նրանք, երկու մոլորակների նման, թեև գնում էին միևնույն ուղղությամբ, բայց այնպիսի զուգահեռական գծերով, որ ընավ միմյանց չէին հանդիպում: Երկուսն էլ ժանաչում էին միմյանց:

Նրանք արդեն հասել էին Արածանիի ափերին: Կապուտակ ձիավորը այստեղ կանգ առեց: Նա նայեց դեպի երկինքը, նայեց դեպի յուր շուրջը: Կամենում էր գիտենալ, թե

հրքան ժամանակ էր մնացել, մինչև լույսի բացվելը: Ոչ մի աստղ
ցույց չտվեց նրան գիշերային ժամը: Ամեն ինչ խորասուզված էր
անվերձանելի մթության մեջ:

Բայց պետք էր շտապել...

Երկու մտածություններ մի քանի րոպե պահեցին նրան
անվճռականության մեջ. գետնով անցնել, թե՛ կամուրջով գնալ:
Կամուրջով – դա շատ հեռու կտաներ և գուցե կհանդիպեր նրան...
և գուցե կրտսվեր կամուրջի գիշերային պահակներից... Վճռեց
անցնել գետով:

Հեղ և արծաթափայլ Արածանին զարնանային հեղեղներից
կատաղել էր և պղտոր հորձանցներով ծածկել էր յուր ափերը: Բայց
մեր ուղևորը ծանոթ էր նրա ծանծաղուտների հետ: Նա ցած իջավ
ձիուց, ձեռքով փայփայեց յուր կապուտակի գեղեցիկ բաշը, փոքրիկ
գլուխը, ասելով. «Դու քաջությամբ կտրեցիր Տիգրիսի ահռելի
ալիքները, այժմ հայրենի երկրի Արածանին ինչո՞ւ պետք է վայսեցնես
քեզ»: Նա ձիու սանձը հանեց թերանից, որ լողալու միջոցին ազատ
շունչ առնե, նստեց և, երեսը խաչակնքելով, քշեց դեպի գետը:

Գետը, մի ահարկու վիշապի նման, գոռում էր, գոչում էր:
Գիշերային մթության մեջ նրա պղտոր հոսանքը ավելի մուսյլ
կերպարանք էր ստացել: Ձին, ամբողջ մարմնով խորասուզված
ջրի մեջ, միայն գլուխը վեր բարձրացրած, մոնչկելով և փոնգալով,
պատերազմում էր ալիքների հետ: Նրա ոտները հատակին չէին
դիպում, անցնում էր լողալով: Ձիավորը սանձի փոխարեն բռնած
ուններ նրա բաշից և ձեռքով ուղղություն էր տալիս ընթացքին: Մի
քանի պտույտների մեջ՝ թե՛ ձին և թե՛ ձիավորը սկեցին ջրի տակ:
Կրկին դուրս հայտնվեցան: Երբեմն անցնում էին նրանց մոտով ծառի
կոճղեր, գերանի կտորներ, որ ձիավոր տարվում էին կոհակների
հետ: Ձիավորը շտապում էր խույս տալ դրանցից: Բայց ահա՛
հեռվից մի ինչ-որ որոտում էր: Տագնապը մոտենում էր: Ձիավորը
չկորցրեց յուր ստանաբարությունը և խորին ուշադրությամբ նայեց
դեպի այն կողմը: Մի մթին, անորոշ կույտ լողում էր ջրի երեսին:
Որքան մերձենում էր, այնքան աճում էր նա, այնքան սուկալի ձև
էր ստանում: Կարծես, մի ամբողջ թլուր դանդաղ ընթացքով շրջում

տաղի մրրիկը, քամու մոնջյունը, անձրևի տարափը չէր վրդովվեց-
նում նրա խաղաղ բարեպաշտական նիրհը:

Շրջապարիսպներից դուրս, մի առանձին շինվածքի նեղ
լուսամուտից լույս էր երևում: Ուղևորը դիմեց դեպի այն կողմը,
մոտեցավ փակ դռներին: Այտուղ, դռան մի կողմում, փայտյա
սյունից թարջ էր ընկած մի տախտակ, իսկ սյունի պատվանդանի
մոտ դրած էր նույնպես փայտյա փոքրիկ օթակ: Ուղևորը վերառեց
օթակը և երեք անգամ զարկեց տախտակի վրա: Կոչնակի ձայնից
լուսամուտը բացվեցավ, մեկը ներսից քնաթաթախ գլուխը դուրս
մեկնեց և վերնից հարցրեց.

- Ո՞վ ես:

- Ճանապարհորդ եմ, - եղավ պատասխանը:

Վանքի պարիսպներից դուրս, այդ շինվածքը տարածած
ճանապարհորդների, օտարականների և պանդուխտների օթևան
էր: Դռնապանը բավականացավ ուղևորի պատասխանով, բաց
արեց դռները և ճրագը ձեռին հայտնվեցավ սյամի վրա:

- Դու բոլորովին թրջված ես, - ասաց նա մի առանձին հոգա-
տարությունը, - ներս համեցիր, ես իսկույն կրակ կվառեմ, քո
հագուստը չորացրու:

- Շանտ շտրիակալ եմ քո բարեսրտության համար, - պա-
տասխանեց ուղևորը, - բայց ես կլնդրեի քեզանից ընդունել ձեզ
մոտ, որպես հյուր, իմ ձիուն միայն:

- Ինչո՞ւ քո ձիուն միայն, - հարցրեց դռնապանը զարմանալով:

- Նա կաղում է, վնասել է ոտը... իսկ ես պետք է շարունակեմ
իմ ճանապարհը:

- Գոնե ներս մտիր, մի փոքր տաքացիր, ես իսկույն կրակ կվառեմ:

- Չեմ կարող... ես շտապում եմ... - պատասխանեց ուղևորը և
մոտեցավ ճրագին:

Նա ծոցից հանեց յուր սանդրը, որ կիսալուսնի ձև ուներ...
շինված էր գոմշի եղջյուրից և, ցույց տալով դռնապանին, ասաց.

- Ճանաչիր այդ սանդրը, մի կողմի երկու առամները կտտրած
են. կրե ևս չվերադարձա, ով որ քեզ ցույց տալու լինի, ձին նրան
կհանձնես:

- Իսկ դու ճվ ես, - հարցրեց դեռնապանը, փոքր-ինչ կասկածելով:
- Ես գինվոր եմ... - պատասխանեց ուղևորը:

Գեռնապանը բավականացավ ուղևորի անորոշ պատասխանով, որովհետև այդ տագնապալի ժամանակներում գինվորի հետ շատ հեռուն գնալ՝ փոքր-ինչ դժվար էր:

Ուղևորը բաց արեց ձիու թամբին կապած ճանապարհորդական թնթև խուրջինը, ձգեց յուր ուսին և, «բարի գիշեր» ասելով, հեռացավ:

Գեռնապանը, ճրագը ձեռին, դեռ կանգնած պամի վրա, ապշու-թյամբ նայում էր նրա ետևից, մինչև անհետացավ գիշերային խա-վարի մեջ: Քամու մտեչունը խլացրեց նրա վերջին քայլերի ձայնը:

Հեռանալով վանքից, ուղևորը բռնեց այն ճանապարհը, որ տանում էր դեպի Ռդական ամրոցը:

Բ

ՏԱՐՈՆԻ ԱՌԱՎՈՏԸ

Փոթորկային գիշերին հաջորդեց զարնանային խաղաղ, հովա-տուն առավոտը: Ռդական ամրոցը շրջապատող ծառագարդ բլուր-ները մխում էին ձյունի պես մերմակ գոլորշիներով: Մար ու ձոր, դար ու դաշտ պատած էր անթափանցիկ մառախուղով: Օդի մեջ լողացող ջրային շիթերը արեգակի առաջին ճառագայթներից վառվում էին միլիոնավոր ոսկյա հուլունքների նման: Ծառերի տերևները, խոտերի ծղոտները, հովիտների նախշուն ծաղիկները, ցողված անձրևային կաթիլներով, կարծես սփռված լինեին զույնզույն գոհարներով:

Այգ գեղեցիկ առավոտը հիշեցնում էր այն վաղեմի, հանդիսավոր առավոտներից մեկը, երբ Աստղիկը, Տարոնի դիցուհին, դուրս էր գալիս Աշտիշատի տաճարներից և, շրջապատված յուր անթառամ նածիշտներով, իջնում էր Քարքե լեռան քարձրությունից Արա-ծանիի արծաթափայլ ալիքների մեջ լողանալու: Այդ միջոցին հայոց երիտասարդ դյուցազուհիները թաքչում էին Աշտիշատի դիցանվեր անտառի մթին ծառաստանի մեջ, հեռվից դիտելու

կատարները մրցում էին ամպերի հետ:

Այդ ամրոցը ամենափին ժամանակներում, Քրիստոսից շատ դարեր առաջ, պատկանում էր Ալկունյաց իշխաններին, որոնք Տարոնի նախկին տերերն էին: Իսկ Վաղարշակ Ա-ի օրերում, Քրիստոսից 150 տարի առաջ, Ալկունյաները ավելի նշանակություն ստացան, որովհետև Վաղարշակը, հայոց բոլոր նախարարությունները կարգի դնելով, Ալկունիների քաջ և որսորդության մեջ հաջողակ իշխաններին ևս նախարարությանց կարգն անցուց և նրանց հանձնեց արքունի որսորդության գլխավորությունը: Բայց Տրդատի օրերում, 320 թվին, Քրիստոսից հետո, Ալկունիները ապստամբվեցան թագավորի դեմ: Տրդատը խոստացավ, թե Ալկունիների ամրոցը ժառանգությունը, Տարոնը, նրան կնվիրե, եթե մեկը կձերբակալե ապստամբ Ալուկին: Հենացի Մամգուն իշխանը հանձն առեց կատարել թագավորի ցանկությունը և դավամանությամբ սպանեց Ալուկին: Նրա բոլոր տոհմը սրի ծարակ եղավ Ողական ամրոցի մեջ: Իսկ Մամգունը այդ ծառայության համար ստացավ, որպես ժառանգություն թե՛ Ողական ամրոցը և թե՛ Տարոնը: Մամգունից առաջ եկավ Մամիկոնյան մեծ նախարարությունը, որոնք որդոց որդի ժառանգեցին Տարոնը:

Այս առավուտ, դեռ յույսը չծագած, երկու անձինք մուտք գործեցին Ողական ամրոցում: Մեկը առջևի մեծ դռնից, մյուսը անտառի մեջ թաքնված գաղտնի անցքից: Առաջինը սև ձիավորն էր, իսկ երկրորդը՝ կապուտակ ձիավորը:

Գ

ԳՈՒԺԿԱՆ

Ողական ամրոցի սենյակներից մեկի մեջ, թանկագին գորգով պատած զահավորակի վրա, որի երեք կողմը դրած էին շքեղ կերպասներով պատած բարձեր, նստած էր մի երիտասարդ: Նա, ինչպես երևում էր նրա ցնեած դեմքից, դեռ նոր էր դուրս եկել յուր քնարանից և դուրս էր եկել յուր զարթնելու ժամից շատ վաղ: Ոչ